

Тюрікова О., к.п.н., доц. каф. Основ архітектури і дизайну архітектурного середовища,
Денисенко Ю., канд. арх., доц. каф. основ архітектури і дизайну арх. середовища
Одеська державна академія будівництва та архітектури.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬО-ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АРХІТЕКТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття розглядає особливості художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі. **Ключові слова:** «художньо – дизайнерська діяльність, твори мистецтва в середовищі, завдання художньо – дизайнерської діяльності. Стаття рассматривает особенности художественно-дизайнерской деятельности в архитектурной среде. **Ключевые слова:** художественно-дизайнерская деятельность, произведения искусства в среде, задачи художественно-дизайнерской деятельности. The article is devoted to peculiarities of artistic and designer activities in architectural environment. **Key words:** artistic and designer activities, work of art in environment, tasks of artistic and designer activities.

Проблема дослідження – виявлення особливостей та професійних завдань художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі.

Об'єкт дослідження – художньо-дизайнерська діяльність в архітектурному середовищі.

Предмет дослідження – сутність художньо-дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми: Окремі аспекти художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі досліджували В.Аронов, В.Глазичев, О.Гутнов, А.Іконніков, А.О.Раппопорт, И. Розенсон, В.Шимко [1-3;5;7-9] та ін. Розглянуто гуманістичні, семантичні аспекти діяльності, психологію сприймання середовища, роль твору мистецтва в архітектурному середовищі тощо. Однак, на практиці, надбання наукової думки майже не використовуються. До системи навчання майбутніх архітекторів-дизайнерів не включено курсу художньо-дизайнерської інтерпретації архітектурного середовища; не визначено послідовних завдань та алгоритму цієї діяльності. Тому вважаємо актуальним систематизування та практичне спрямування теоретичних знань до сфери проектної діяльності дизайнера архітектурного середовища.

Мета дослідження – розкрити особливості, сутність, принципи та завдання художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі.

Завдання дослідження:

- виявити сутність і особливості художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі;
- визначити роль, призначення, можливості мистецтва в архітектурному середовищі;
- систематизувати та структурувати завдання художньо – дизайнерської діяльності в архітектурному середовищі.

Художньо-дизайнерська діяльність в архітектурному середовищі є сферою проектної творчості, яка формує оточення людини в єдності

матеріально – фізичних, прагматичних та естетичних установок, факторів та умов (В.Шимко) [7]. Об'єктом цієї діяльності є архітектурне середовище, засобами проектування – художньо – осмислений синтез предметно – просторових реалій та спосіб життя.

Фахівці [1;7-9] вважають, що особливістю такої діяльності є підвищена увага до естетичної сторони проектного процесу, інтерес до проблеми синтезу мистецтв в середовищі, проектного перетворення прагматичних запитів в естетичні цінності, нестандартні форми проектування; бачення дизайн-процесу крізь призму поняття культури (М. Бахтін, Б.Гершунський, А.Валицька, Б.Єрасов, А.Коган, М.Каган та ін..) [4;5].

Сучасні тенденції спрямовують художньо – дизайнерської діяльність на вирішення проблеми стильової множини, інтеріоризації та екстеріоризації середовища, інтегральності та універсальності, динамічності процесу стилеутворення; орієнтування на ціннісні структури способу життя, антропоцентричний характер об'єкту проектування. Центральна тема діяльності – спосіб життя, взаємозв'язок та єдність його структур, – базується на комплексі науково-філософських уявлень про те, чим є особистість, середовище, як вони пов'язані один з одним.

Пріоритетом художньо – дизайнерської діяльності вважають смислоутворення, реалізацію культурно – комунікативної функції, що об'єднує в своїй структурі художнє осмислення проблем людини. Фахівця цього профілю розглядають як медіатора культури. Системотвірною основою діяльності називають [2;4-6] образнотуттєвий матеріал мистецтва, який створює емоційний місток між людиною та навколишнім світом, надає йому можливість засвоїти унікальні сенси людства та створити власні. Таким чином, центральною ланкою художньо – дизайнерської діяльності постає розвиток системи художніх образів, що об'єднує усі форми середовища; побудову чіткої часової послідовності різних естетичних вражень, форм життя, діалогів поколінь тощо; створення особливої естетичної атмосфери, своєрідного іміджу, який відзначає саме це середовище від інших.

Як стверджують М.Бахтін, А.Іконніков, Л.Печко та ін. [2;4], занурення в повсякденність виключає естетичне ставлення до дійсності. Розбіжність між реальною моделлю середовища та її образом, що відбувається у свідомості, обумовлена перебільшенням деталей і властивостей, які якимось пов'язані зі значеннями, важливими для особистості. Свідомість не сприймає нейтральне, байдуже, неістотне для людини. Такі фактори не створюють особистого образу середовища. Звичний автоматизм сприйняття здатний «розчинити» будь-які його смислові домінанти. Щоб середовище набуло особистісно-естетичного значення, необхідна осо-

блива ситуація, що сприяє виникненню естетичної настанови. Отже, виникає проблема здійснення переходу з буденної на естетичну настанову, для чого потрібно: визначити внутрішні імпульси, сигнали, що треба ввести до системи середовища, щоб спровокувати цю настанову; з'ясувати засоби, які потрібно використати для впорядкування форм середовища й умов їх сприйняття.

Дослідники зазначають, що умовою утворення естетичного образу середовища у свідомості людини є ситуація свята. Вона сприяє виникненню ставлень, з яких переборюється буденність. За М.Бахтінім [2,27], свято визволяє від будь-якої утилітарності й практицизму, це – вихід до утопічного світу. Його свобода дає можливість безкорисливого споглядання поза зв'язком з практикою буднів. Ситуація суцього особистого свята створює у психіці людини естетичний «удар», ефект «салюту», на деякий час виводить за межі звичайного, буденного. На шляху пошуків оптимальних комбінацій, специфіки утворення та відбору «святкових» ситуацій, дослідники віддають перевагу середовищній сценографії [3;6;7], яка має забезпечити присутність серед суб'єктів середовища особливого квазісуб'єкту (художнього образу); побудову особливої емоційної атмосфери духовного спілкування в середовищі; використання законів драматургії; посилення впливів мистецтва. Мистецтво, у цьому випадку, стає структуротвірним елементом середовища, його органічною частиною. Виникає естетичне поле, яке забезпечує дієвість середовищних впливів на особистість й визначає емоційний «знак» та комунікативне тло середовища.

За П.М.Якобсоном [2,29], визначальна особливість середовища – в його емоційному напруженні. Можна виокремити типи емоційних характеристик середовищних утворень з розвиненою естетичною складовою: урочисте, парадне, розраховане на колективне масове, загальне дійство; інтимне, затишне (комфортне), що символізує захищеність, зручність, спокій, доброзичливість, прихильність; ділове, цілеспрямоване, «робоче», те, що забезпечує максимальну швидкість, ефективність, чіткість процесів, які здійснюються; комбіноване; розважальне, веселе, жартівливе, несподіване тощо. Таке тло створює умови для реалізації середовищного діалогу, зустрічі свідомостей, відкриття систем цінностей. У зв'язку з цим постає завдання: формування позитивного суб'єктивного емоційного образу, яке здебільше реалізується завдяки використанню творів мистецтва.

Образнотуттєвий матеріал мистецтва створює емоційний місток між людиною та навколишнім світом. Мистецтво, вважають дослідники (Л.Масол, Н.Ганнусенко, А.Іконніков, А.Мелік-Пашаєв, Л.Печко) [4-6], є своєрідний «камертон цивілізації», слугує інтеграції середовища, і пов'язаних з ним видів діяльності, приведення середовища до «олюдненої єдності», вносить до форм середовища узагальнений символічний вираз світосприйняття (соціальний, моральний ідеал свого часу), закріплює в свідомості певні цінності й психологічні настанови, забезпечує матеріальне втілення цінностей, значень. Воно здатне надати відчутні предметні форми тому ідеалу, який може стати спільним орієнтиром для різних видів діяльності, спрямованих на розвиток власне людини. Загальні завдання мистецтва – конструктивне життєутворення, активне втілення світорозуміння і системи ідей.

Таким чином, тему «мистецтво» в архітектурному середовищі не обмежують існуванням або розміщенням твору мистецтва в середовищі. Твори мистецтва в середовищі, як відмічає А.Іконніков – особливий тип реальності, симбіоз простору і часу у формі художнього образу. Включені до середовища, вони слугують каталізаторами сприйняття, перетворюють усі форми середовища в систему особистісно значущих образів простору й часу, змінюють характер сприйняття цих форм. Твори мистецтва формують власне середовище, з власним емоційно-естетичним наповненням, часово-просторовою організацією. Художня діяльність та її результати формують імпульси перетворення дійсності, відчиняють шлях до нового бачення світу, утворенню нових цінностей. Художньо – дизайнерська діяльність спрямовується та регулюється необхідністю пошуків узагальнюючої деталі, що веде до цілісності; орієнтиру – образу, що поєднує об'єктивні та суб'єктивні сторони ситуації, соціально – економічні умови та особистісний спосіб життя. Структура середовища повинна не тільки вміщувати естетичні цінності, але й визначати характер існування й функціонування багатьох видів діяльності, у тому числі художньої, творів різних видів мистецтва. Зміст художньо – дизайнерської діяльності – унесенні спільних стильових рис до будь-якої складової середовища, створення ідеальної моделі способу життя на рівні образної уяви. Під час вдосконалення середовища вирішується завдання художнього перетворення фрагменту середовища таким чином, щоби він залучав людину до своєї сфери, закликав до співучасті у спектаклі мистецтва, що розгрівається в його межах.

Таким чином, на будь-якому етапі розвитку будь-якого структурного елемента середовища виникають завдання:

- забезпечити цілісність низки художньо-естетичних вражень, з'єднаних загальним простором, концепцією, часом, дійством тощо;
- урівноважити частини цілого; забезпечити різними засобами той рівень свободи саморозвитку, який відповідає місцю компонента у змістовій та естетичній ієрархії середовища.

Тільки мистецтво може інтегрувати в цілісну уяву все, що поєднує в собі реальне середовище, сприяє досягненню єдності не за регламентацією формальних ознак, а на спільності семантичних начал, системи цінностей, єдиної соціальної мети. Тому закономірним є виникнення завдань стилеутворення, втілення універсальних естетичних цінностей, розробки й опрацювання фундаментальних естетичних установок.

Форми включення до системи середовища конкретних результатів художньої діяльності мають бути визначені на підставі вирішення цих спільних принципів. Успіх чи невдача залежать від того, наскільки спирається ухвалена модель формування середовища на реальну структуру людських відносин та діяльності, наскільки допомагає їх упорядкуванню й гармонізації.

Художньо – дизайнерська діяльність повинна привести до визначення зв'язків буття, втілених у явищах культури. Роль архітектора-дизайнера у виявленні векторів розвитку й керуванні цим процесом.

У сфері мистецтва рецепти не мають сенсу, необхідні лише орієнтири, що спрямовують пошуки. На підставі аналізу наукових публікацій [1;7] виокремлюємо послідовність завдань:

Соціокультурних:

спрямувати дизайн-процес до людини; забезпечити насиченість його змісту проблемами людини; організувати цілісну систему життєдіяльності; забезпечити індивідуальність та самобутність архітектурного середовища в контексті світової й національної культури;

Художньо-композиційних:

визначити культурні сенси, що склалися в масовій свідомості й сформувати на їх підставі загальні образи середовища;

виокремити і використати спільні засади, які визначені сучасною культурою епохи та пронизують усе розмаїття відокремлених одиниць;

створити відкриті системи формоутворення; утворити середовищні єдності; розглядати середовищні комплекси в складній єдності їх естетичної організації (композиційно);

активізувати значення, що заповнюють форми середовища; визначити, спроектувати та створити кульмінаційні системи-орієнтири;

знайти можливість більш активного використання засобів мистецтва для зміни середовища, що пов'язані з перемиканням на естетичну установу; придати завершений вигляд системі на будь-якій стадії її росту.

У зв'язку зі збільшенням інтегративної ролі образно-смыслових значень, постають три групи завдань:

• спрямовання естетичної діяльності на досягнення єдності функціональних процесів і предметно-просторового оточення;

• підпорядкування середовищних процесів єдиному драматичному задуму;

• використання художньої діяльності для «олонднення» середовищних систем та елементів.

Діяльність з коректування підходів до організації дизайн – процесу має відбуватися за напрямками:

• обґрунтування стратегічного напрямку розвитку середовища; визначення принципів естетико-драматичних тем, що узгоджуються із загальним стилем;

• узагальнення системоутворювальних інтеграційних завдань за рахунок концентрації уваги на вузлових компонентах середовища, найбільш яскравих моментах його розвитку;

• урахування можливих деформацій середовищних утворень і варіантів втілення у зв'язку із трансформаціями смаків й інтересів людей, зміни в соціальному кліматі, визначенні функцій тощо.

Діяльність архітектора – дизайнера передбачає послідовність у вирішенні цих завдань:

• конкретизувати завдання з естетизації середовища, розбити їх на окремі, зручні для роботи позиції;

• на кожному етапі концентрувати увагу на тому, що є головним за цих обставин;

• свідомо здійснювати відбір найбільш ефективних за такої ситуації художньо-естетичних засобів і прийомів, контролювати їхню дієвість.

Принципи вдосконалення середовища, які мають враховувати та реалізовувати у своїй діяльності архітектори – дизайнери:

• з'єднання, «збирання» окремих елементів у складні комплексні системи;

• ієрархічної організації всіх форм і процесів у середовищі;

- врахування динамічності вихідних даних, накопичення та відбору елементів середовища в просторово-часовому вимірі;
- порівняння вражень від різних компонентів середовища у процесі його естетичного опанування;
- виділення елементів, які справляють стійкі враження, й використання (урахування) усталених закономірностей у процесі утворення середовища.

Різноманітність ситуацій, рішень, динамізм процесів не дають можливості регламентувати правила на всі випадки життя, тому нами визначено структуру, класифікацію, загальні принципи щодо вдосконалення середовища шляхом його естетизації, добір професійних завдань художньо – дизайнерської діяльності і перелік загальних підходів до їх вирішення.

Висновки. Особливість художньо-дизайнерської діяльності в її культуротворчому сенсі та значенні. Пріоритетом такої діяльності є смислоутворення. Системотвірною основою діяльності виступає образочуттєвий матеріал мистецтва; центральною ланкою постає розвиток системи художніх образів, що об'єднує усі форми середовища. Здійснення переходу з буденної на естетичну настанову має забезпечити присутність серед суб'єктів середовища особливого квазісуб'єкту (художнього образу); побудову особливої емоційної атмосфери духовного спілкування в середовищі.

Художньо-дизайнерська діяльність спрямовується та регулюється необхідністю досягнення цілісності; образу, що поєднує об'єктивні та суб'єктивні сторони ситуації, способ життя. Зміст такої діяльності – у внесенні спільних стильових рис до будь-якої складової середовища, створення ідеальної моделі способу життя на рівні образної уяви.

Завдання художньо – дизайнерської діяльності розподіляються в змістовні групи, кожна з котрих має власні пріоритети та механізми.

Визначенню методів та засобів реалізації цих завдань мають бути призначені подальші дослідження.

Література:

1. *Дизайн архитектурной среды. : Учеб. для вузов/ Минервин Г.Б., Ермолаев А.П., Шимко В.Т., Ефимов А.В., Н.И.Щепетков, А.А.Гаврилина, Н.К.Кудряшов – М.: Архитектура-С, 2007 -504с.*
2. *Иконников А. Искусство, среда, время. – М.: Сов. худ., 1985 – 336с.*
3. *Розенсон И.А. Основы теории дизайна –СПб: Питер, 2008 – 219с.*
4. *Тюрікова О.М. Естетико-педагогічні особливості інтеграційного середовища школи // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук.пр. – Одеса, 2005. – № 11-12. – С. 81-88.*
5. *Тюрікова О.М. Культурологічні основи підготовки студентів до професійної діяльності архітектора-дизайнера. // Проблемы теории и истории архитектуры Украины : сб. науч.тр. – Одесса, 2010. – № 10. – С. 81-88.*
6. *Тюрікова Е.Н., Юнг И.С. реализация средового похода в предпроектных исследованиях студентов – будущих дизайнеров архитектурной среды // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва: зб.наук.пр./за ред. Даниленка В.Я. –Х.:ХДАДМ, 2011– № 7. – С.99-107.*
7. *Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды.- М.:Архитектура-С, 2006.-384с.*
8. *Шимко В. Архитектурное формирование городской среды – М.: Высшая школа, 1990. – 223 с.*
9. *Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование. Средовой поход. – М.:Архитектура-С, 2006.-384с.*